

HLEDÁNÍ PRAVDY V PŘÍPADECH SEXUÁLNÍHO ZNEUŽÍVÁNÍ: MRAVNÍ A ZÁKONNÁ POVINNOST

Charles J. Scicluna

Během druhé světové války – 1. října 1942 – služebník Boží papež Pius XII. pronesl pro-rockou pomluvu k Římské rotě o mravní jistotě nutné pro vynesení rozsudku, ve které napomíná: „Pravda je zákonem pro spravedlnost. Svět potřebuje takovou pravdu, která je spravedlivá, a takovou spravedlnost, která je pravdivá.“¹ Jsem přesvědčen, že naše odpověď na skličující jev sexuálního zneužívání nezletilých by se měla vždy inspirovat poctivým hledáním pravdy a spravedlnosti. Církev vskutku potřebuje pravdu, která je spravedlností, a onu spravedlnost, která je pravdou.

Můj příspěvek si bere podnět z projevu, který pronesl blahoslavený Jan Pavel II. k Posvátné římské rotě 28. ledna 1994, když zkoumal toto tak podstatné téma pravdy jakožto základu spravedlnosti.² Ve své promluvě blahoslavený Jan Pavel II. vyložil určité zásady, jež chci aplikovat na případy sexuálního zneužívání nezletilých ze strany kleriků. Uspořádávám je do pěti bodů či zásad.

1. Někdy je spravedlnost nazývána pravdou

První princip, který zamýšlím zdůraznit je, že „Láska k pravdě musí být převedena do lásky ke spravedlnosti a do následného úsilí o ustavení pravdy ve vztazích uvnitř lidské společnosti.“³

Svatý Tomáš zdůrazňoval: „někdy je spravedlnost nazývána pravdou“ (*quandoque iustitia veritas vocatur: Summa theologiae*, II, q. 58, a. 4, ad 1). Z ní určoval motivaci v požadavku, který spravedlnosti klade, aby byla uskutečňována podle zdravého rozumu, tj. podle pravdy. Je proto legitimní hovořit o *splendor iustitiae* a také o *splendor legis*: úkolem každého právního jednání je skutečně služba pravdě, „jedinému pevnému základu, o který se může opírat osobní život (...) a život společnosti“.⁴

„Je tudíž povinností, aby lidské zákony směřovaly k tomu, aby v sobě zrcadlily zář pravdy. Toto platí očividně v konkrétní aplikaci, která je však svěřena lidským činitelům.“⁵ Co mají sdělit tyto nauky v našem specifickém kontextu?

Především podtrhují nutnost stanovit ve všech případech fakta v duchu nestrannosti. To je úkol určený delegátovi v předběžném neboli předchozím šetření a toto musí být v každém případě základem veškerého úsudku a každého rozhodnutí.

Aby se přispělo ke stanovení a rozpoznání pravdy o tom, co se přesně stalo v určitém případě, rozvinulo kanonické právo specifické normy pro vyšetřování zločinu: vyslechnout oběť a svědky, konfrontovat s obžalovaným a zajistit přítomnost jakéhosi minima toho, co v právním žargonu definujeme jako *contraddittorio*, tedy „protimluvné“ (možnost, že

každá strana by vyložila vlastní případ a odpovídala na teze protistrany). Kanonické právo chrání právo obviněného na obhajobu, dále jeho právo, aby byl uvědomen o důvodech rozhodnutí a také jeho právo, aby bylo znovu přezkoumáno rozhodnutí, které se ho dotýká. Oběť zločinu má právo nejen vznést své udání, ale také jednat jako poškozená strana v trestním procesu.

Na druhém místě nauka blahoslaveného Jana Pavla II., podle něhož je pravda základem spravedlnosti, vysvětluje z jakého důvodu smrtelná kultura mlčení – kultura zločinného mlčení – je sama o sobě pomýlená a nespravedlivá. Dalšími nepřáteli pravdy je popírání známých faktů a pomýlená starost, podle níž musí být zajištěno především dobré jméno instituce na úkor legitimního oznámení zločinu.

2. Spravedlnost jako účast na pravdě vyvolává odpověď individuálního svědomí

Druhá zásada vyslovená blahoslaveným Janem Pavlem II. v roce 1994 nám říká, že spravedlnost založená na pravdě vyvolává odpověď individuálního svědomí: „Jako účast na pravdě, také spravedlnost má svůj jas schopný vyvolat v subjektu svobodnou odpověď, a to ne pouze vnější, ale rodící se z nejhlubšího nitra svědomí.“⁶

„Právě proto starost zákonodárce a správců zákona bude s ohledem na vytváření a aplikování norem založených na pravdě o tom, co je povinností ve společenských a osobních vztazích. Zákonná autorita se potom bude muset snažit podporovat správnou formaci osobního svědomí (viz *Veritatis splendor*, č. 75), protože když je správně formováno, lze přirozeně k pravdě a všimá si v sobě samém zásady poslušnosti, která ho vede, aby se přizpůsobilo směrnicí zákona.“⁷

Připuštění a uznání plné pravdy o faktech, včetně účinků a bolestných následků, je pramenem opravdového uzdravení jak pro oběť, tak i pro toho, kdo je za zločin odpovědný. Odborníci v oblasti psychologie jsou lépe schopni vysvětlit, jak a proč ti, kdo jsou odpovědní za zločiny, rozvíjejí primitivní nebo i komplikované obranné mechanismy, jako jsou popírání, sublimace, bagatelizace nebo projekce. Žádný obranný mechanismus však nemůže nahradit osvobozující účinek ve svědomí duchovního, který je celou svou bytostí určen k tomu, aby sloužil Bohu. Osvobozující účinek může vyplynout z plného, pokorného, čestného a kajícího připuštění vlastního hříchu, vlastního zločinu a vlastní odpovědnosti za škodu způsobenou obětí, církvi a společností.

Expertí v psychologii jsou dále lépe schopni vyložit onu hlubokou potřebu oběti, aby byla pozorně vyslechnuta, aby byla pochopena, aby se jí věřilo a aby s ní bylo zacházeno důstojně během cesty vedoucí k obnově a uzdravení. Potřebujeme pomoc těchto odborníků, abychom mohli zhodnotit takzvané „znovunabyté vzpomínky“ týkající se událostí spadajících do období před desítkami let. Další výzvou, stejně důležitou, je fenomén zjištěný u mnohých obětí, jež odmítají jít v životě vpřed a které jednoduše „sebe“ ztotožnili s „byli jsme obětí“. Tito naši bratři a sestry si zaslouží maximální pozornost a péči.

Ve svém promluvě z 28. října 2006 k irským biskupům podal papež Benedikt XVI. krátkou zprávu o odpovědi, kterou katolická církev musí podat k problému: „Ve vaší stálé snaze postavit se účinným způsobem čelem k tomuto problému je důležité zjistit pravdu o tom, co se stalo v minulosti, učinit všechna vhodná opatření, abychom se vyhnuli tomu, že by

se to opakovalo v budoucnosti a zajistit, aby zásady spravedlnosti byly plně respektovány. Především je třeba uzdravit oběti a všechny ty, kdo jsou zasaženi těmito abnormálními zločiny." Ve svém listu irským katolíkům (z 19. 3. 2010) se papež Benedikt XVI. obrátil také na ty, kteří jsou odpovědní za zneužívání: „Vyzývám vás, abyste zkoumali vaše svědomí, abyste přijali odpovědnost za hříchy, které jste spáchali a abyste vyjádřili pokorně svou lítost. Upřímná lítost otevírá bránu Božímu odpuštění a milosti opravdového polepšení. Nabídkou modliteb a pokání za ty, které jste urazili, se musíte snažit osobně konat nápravu za své činy. Kristova vykupitelská oběť má moc odpustit dokonce i nejzávažnější z hříchů a vyvést k dobru i z nejhroznějšího zla. Boží spravedlnost zároveň vyžaduje, abychom vydali počet z našich činů, aniž bychom něco skrývali. Uznejte otevřeně svou vinu, podrobte se požadavkům spravedlnosti, ale nezoufejte nad Božím milosrdenstvím."

3. Úcta k pravdě plodí důvěru k právnímu stavu; nedostatek úcty k pravdě plodí nedůvěru a podezření

Třetí zásada nám říká, že úcta k pravdě plodí důvěru v právní stav, zatímco nedostatek úcty k pravdě plodí nedůvěru a podezření: „Jestliže se správci zákona budou snažit dodržovat postoj plné disponibility k požadavkům pravdy, při přísném respektování procedurálních norem, věřící si budou moci uchovat jistotu, že církevní společenství rozvíjí svůj život pod vládou zákona; že církevní práva jsou chráněna zákonem; že zákon, v konečném důsledku, je příležitostí k milující odpovědi na Boží vůli.“⁴⁸

„Naopak instrumentalizace správcovství spravedlnosti ve službě individuálních zájmů

nebo pastoračních užití, snad upřímných, ale nezaložených na pravdě, bude mít za následek to, že se vytvoří v církvi a ve společnosti situace nedůvěry a podezření, ve kterých budou věřící vystaveni pokušení vidět pouze boj rivalských zájmů a ne společné úsilí o žití podle práva a spravedlnosti.“⁴⁹

Byl to opět papež Jan Pavel II., kdo vyhlásil 30. dubna 2011 *motu proprio Sacramentorum sanctitatis tutela*. Jednalo se o zvláštní zákon, na jehož základě sexuální zneužití nezletilého (do 18 let věku) spáchané duchovním bylo začleněno do seznamu *delicta graviora*, tedy těžkých zločinů rezervovaných Kongregaci pro nauku víry. Promlčecí doba u těchto deliktů byla stanovena na 10 let od dovršení 18. roku věku oběti. Norma tohoto motu proprio platí jak pro latinské duchovní, tak pro duchovní východní, jak pro diecézní klérus, tak pro řeholníky. V roce 2003 tehdejší prefekt Kongregace pro nauku víry kardinál Josef Ratzinger obdržel od Jana Pavla II. některé zvláštní fakulty, aby nabídl větší flexibilitu v trestních procedurách pro vážné zločiny, mezi kterými bylo užití administrativního trestního procesu a požadavek propuštění ze služby v nejtěžších případech. Tyto fakulty byly začleněny do revize motu propria schváleného 21. května 2010 Svatým otcem Benediktem XVI. V nových normách je promlčecí doba 20 let, jež se počítají v případě zneužití nezletilého od dovršení 18. roku oběti. Kongregace pro nauku víry může ve zvláštních případech tuto proskripci nedodržet. Kanonický delikt získávání, držení a šíření pedopornografického materiálu je také včleněn do zrevidované verze motu propria (viz čl. 6 § 1 č. 2). Od května 2010 osoba, která má nedokonalé užívání rozumu, se chápe jako nezletilý, pokud se týká kanonického deliktu zneužívání nezletilých (viz čl. 6 § 1 č. 1).

Ve smyslu tohoto zvláštního zákona je biskup nebo řeholní představený, který obdržel zprávu, alespoň pravděpodobnou, o spáchání deliktu sexuálního zneužití nezletilého ze strany klerika, povinen provést šetření o faktu a informovat Kongregaci pro nauku víry. Zákon byl modifikován v roce 2010 takovým způsobem, aby dovolil biskupovi nebo řeholnímu představenému uložit omezení ve službě obviněného již v prvních fázích procedury. Podle praxe kongregace je umožněno, aby byl obviněný vyslechnut ještě před tím, než je případ poslán do Říma. Subjekt musí být informován o různých procedurálních krocích. Kongregace může rozhodnout, jestli půjde řízení cestou procesu trestního nebo administrativního. V nejtěžších případech je sám obviněný vybídnut, aby požádal o návrat do laického stavu dekretem Svatého otce. V případech, kdy byl obviněný odsouzen civilním soudem, může kongregace předat případ přímo Svatému otci, aby delikventa propustil z duchovního stavu *ex officio*.

Zákon je jasný, ale jak bylo správně zdůrazněno blahoslaveným Janem Pavlem II. v roce 1994, je třeba, aby věřící byli přesvědčeni o skutečnosti, že církevní společenství respektuje vládu zákona. To, aby zákon mohl být jasný, není dostačující pro pokoj a pro řád společenství. Náš lid potřebuje vědět, že zákon je aplikován.

4. Ochrana práv nachází uskutečnění v kontextu péče o společné dobro

Čtvrtá zásada naznačuje, že ochrana práv nachází uskutečnění v kontextu péče o obecné blaho: „Církevní zákon se stará o to, aby byla chráněna práva každého v kontextu povinností všech vůči obecnému dobru. Ohledně toho poznamenává Katechismus katolic-

ké církve (čl. 1807): „spravedlnost vůči lidem uzpůsobuje člověka, aby respektoval práva každého a vytvářel v lidských vztazích soulad, který podporuje přiměřenost ve vztahu k lidem a společnému dobru“¹⁰

„Nicméně pravda není vždy snadná: její potvrzení je někdy dosti náročné. To ale nezabývá toho, že musí být vždy respektována ve vztazích mezi lidmi. Stejně tak to platí pro spravedlnost a pro zákony: také ty se vždy nejeví jako snadné. Úkol zákonodárce – univerzálního nebo místního – není snadný. Protože zákon musí nutně hledět na obecné dobro – *omnis lex ad bonum commune ordinatur* (*Summa theologiae*, I–II, q. 90, a. 2.). Je dobře pochopitelné, že zákonodárce požaduje, je-li to nutné, i určitou oběť od jedinců. Tito jedinci na to budou ze své strany odpovídat svobodným a velkodušným přilnutím k tomu, kdo umí uznat vedle svých práv také práva ostatních. Z toho bude vycházet silná odpověď podporovaná duchem upřímného otevření se vůči požadavkům obecného dobra při vědomí výhod, které z toho vyvěrají na konci pro samotného jedince.“¹¹

Rozumná a hluboká četba nejnovějšího textu učitelského úřadu církve ve věci sexuálního zneužívání nezletilých ze strany duchovních dokazuje, jak je bezpečnost dětí pro církev starostí přední důležitosti a podstatnou částí jejího pojetí „společného dobra“.

V roce 2002 papež Jan Pavel II. prohlásil: „v kněžství a v řeholním životě není místo pro toho, kdo by činil zlo mladým“ (Promluva ke kardinálům ze Spojených států amerických, 23. 4. 2002). Tato slova se dovolávají specifické odpovědnosti biskupů, vyšších řeholních představených a těch, kdo jsou odpovědní za formaci budoucích kněží a řeholníků. Jak už jsem uvedl na jiném místě: „Instituce řešící

nedůstojné chování vlastních členů musí čelit dilematu, zda pro ty, kdo jsou odpovědní za zneužívání, by mohla existovat úloha, kterou by v budoucnu vykonávali, a jaká úloha by to měla být. Prospěch dětí a celého společenství je nejprvotnějším kritériem v rozhodnutích týkajících se těchto osob. Aktéři zneužití, kteří by nebyli schopni respektovat stanovená omezení, ztrácejí právo sloužit společenství."¹²

Další závěr tohoto „nejprvotnějšího kriteria“ je povinnost spolupráce se státními úřady v rámci naší odpovědnosti za zneužívání dětí. Sexuální zneužívání nezletilých není pouze kanonickým deliktem nebo porušením vnitřního kodexu nějaké instituce, ale představuje také zločin postižený občanským právem. Ačkoliv vztahy se státními úřady mohou být v jednotlivých zemích různé, je nicméně důležité spolupracovat s nimi v rámci odpovídajících kompetencí. Okružní list Kongregace pro nauku víry z 3. května 2011 specifikuje: „musí být vždy sledovány předpisy civilních zákonů pokud se týká předání zločinů představitelům úřadů, aniž by se však porušilo zpovědní tajemství. Spolupráce se přirozeně netýká pouze případů spáchaných kněžími, ale také případů zneužívání řeholníky a laickými zaměstnanci, kteří jsou činní v církevních strukturách.“

5. Respektováním procedurálních norem se vyhneme zkresleným obrazům „pastorační“ povahy práva církve

Pátá zásada zdůrazňuje to, jak respektováním procedurálních norem zabránit nevhodnému zkreslení obrazu pastorační povahy práva církve. Blahoslavený Jan Pavel II. v roce 1994 řekl: „Je Vám dobře známo pokušení redukovat ve jménu nesprávného pojetí sou-

citu a milosrdenství tíživé požadavky dané dodržováním zákona. Ohledně toho je nutné zdůraznit, že jestliže se jedná o porušení, které se týká pouze samotné osoby, je dostačující dát příkaz: „Jdi a od nynějška už nehřeš“ (Jan 8,11). Ale jestliže vstupují do hry práva druhého, tak milosrdenství nemůže být dáno a přijato, aniž bychom se nepostavili čelem k závazkům, které odpovídají těmto právům."¹³

Je povinností mít se na pozoru vůči pokušení instrumentalizace důkazů a procesních norem, aby bylo dosaženo „praktického“ účelu, který je snad považován za „pastorační“, ovšem se škodou pro pravdu a spravedlnost. Při svém obrácení se k Posvátné římské rotě papež Jan Pavel II. již zmínil zkreslený obraz ve vidění pastoračního charakteru církevního práva: „deformace spočívá v tom, že pastorační význam a úmysly jsou připisovány výhradně aspektům jako mírnost a lidskost, dávaných do přímé souvislosti s *aequitas canonica*, jinými slovy řečeno se má za to, že skutečnou pastorační hodnotu mají pouze výjimky ze zákonů, případné obcházení církevních procesů nebo sankcí a odlehčení právních formalit."¹⁴ Svatý otec ovšem upozornil, že se tímto způsobem často zapomíná, že „spravedlnost a právo – následně i obecné normy, procesy, sankce a všechny ostatní typicky právní projevy vždy, když se jeví jako nezbytné – jsou církví navrhovány pro dobro duší, a proto vytváří již svou podstatou pastorační skutečnosti."¹⁵

Blahoslavený Jan Pavel II. opakoval v roce 1994 větu vyslovenou již roku 1990: „Je pravda, že není vždy snadné rozřešit spravedlivě konkrétní příklad. Ale láska nebo milosrdenství (...) nemohou odhlížet od požadavků pravdy."¹⁶

Bez úsilí a odpovědnosti nepovede žádná strategie pro prevenci zneužití dětí k výsledkům. Papež Benedikt XVI. se obrátil v roce 2010 na irské biskupy s velmi jasnou řečí: „Pouze rozhodná akce nesená vpřed s plnou poctivostí a transparentností bude moci obnovit úctu a náklonnost Irů vůči církvi, které jsme zasvětili náš život. Musí to vyvěrat především ze zkoumání vás samotných, z vnitřní očisty a z duchovní obnovy. Lidé v Irsku právem očekávají, že jste muži Božími, že jste svatí, že žijete prostě, že se každodenně snažíte o osobní obrácení. Pro ně, podle vyjádření svatého Augustina, jste biskupy; jste povoláni být následovníky Krista (viz Promluva 340, 1). Vybízím Vás tudíž, abyste obnovili váš smysl pro odpovědnost před Bohem, abyste rostli v solidaritě s vaším lidem a abyste prohloubili svou pastýřskou péči o všechny členy vašeho stáde. Zvláště buďte vnímaví k duchovnímu a mravnímu životu každého z vašich kněží. Buďte příkladem svým životem, buďte jim blízko, naslouchejte jejich staros-

tem, nabídněte jim povzbuzení v této těžké době a živte plamen jejich lásky ke Kristu a jejich úsilí ve službě bratřím a sestrám. Také laici musí být povzbuzeni, aby měli účast na životě církve. Konejte tak, aby byli formováni takovým způsobem, aby mohli vydat v moderní společnosti přesvědčivým způsobem svědectví o evangeliu (viz 1 Petr 3,15) a aby plněji spolupracovali na životě a poslání církve. To vám bude pomáhat k tomu, abyste byli opět věrohodní vůdcové a svědkové o vykupitelské pravdě Kristově.“¹⁷

Slova Svatého otce Benedikta XVI. nám připomínají, co řekl Pán v Janově evangeliu: „Pravda nás osvobodí“ (Jan 8,32). Poctivé hledání pravdy a spravedlnosti je nejlepší odpovědí, kterou můžeme nabídnout na skličující jev sexuálního zneužívání nezletilých ze strany kleriků.

Přeložil Lubor Dobeš

Poznámky

¹ Viz W. H. WOESTMAN (ed.), *Papal Allocutions to the Roman Rota 1939–2002*. Ottawa 2002, s. 21. Pozn. red.: srov. Adnotatio iurisprudentiae XXXV, 3/2012, s. 169–172.

² Srov. W. H. WOESTMAN (ed.), *Papal Allocutions*, s. 227–230.

³ Tamtéž, s. 228.

⁴ Tamtéž, 18. 1. 1990, s. 211.

⁵ Tamtéž, s. 227–228.

⁶ Tamtéž, s. 227.

⁷ Tamtéž, s. 230.

⁸ Tamtéž, s. 229.

⁹ Tamtéž, s. 228.

¹⁰ Tamtéž.

¹¹ Tamtéž s. 229.

¹² Příspěvek C. J. Scicluny při příležitosti mezinárodního fóra „Děti světa a zneužívání jejich práv“ v italském senátu, 3. 11. 2011.

¹³ W. H. WOESTMAN (ed.), *Papal Allocutions*, s. 229.

¹⁴ Tamtéž, s. 210. Pozn. red.: srov. papežskou promluvu v tomto vydání Adnotatia iurisprudentiae.

¹⁵ Tamtéž.

¹⁶ Tamtéž s. 229–230.

¹⁷ Dopis irským katolíkům, § 11, 19. 3. 2010.